

DENUMIREA LĂCAȘURILOR DE CULT DIN ZONA CODRULUI

DANA COVACI

Liceul „George Pop de Băsești”, Ulmeni
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, România

Names of churches in the Codru area, the Maramureș County

Abstract: The aim of the present study is to discuss the manner in which the names of churches in the Codru area behave in public space.

The analysis and information from written and oral sources provided by the inhabitants strengthens the belief that the land of Codru ensures the transition between Transylvania (with its well-known features) and the northern lands: Lapuș, Chioar, Oaș and Maramureș.

Therefore, we can draw the conclusion that, as regards names of churches, there are issues within an extended area, which includes Transylvania, the Banat and Maramureș.

Keywords: churches, onomastics, ethnography.

Zona Codrului este situată în nord-vestul țării, de o parte și de alta a culmii Făgetului sau Codrului, cum îi spun localnicii – munți de origine hercinică, asemenea Măcinului dobrogean – iar, din punct de vedere administrativ, face parte din județele Maramureș și Satu Mare. Ea acoperă, în linii mari, teritoriul a cărui limită sudică o constituie satul Giurtelec, lângă Hodod, la nord ajungând până pe la Crucișor, aproape de Valea Someșului. Spre est zona se întinde până la Valea Sălajului, iar de la nord de Ariniș, de-a lungul șoselei ce duce la Baia Mare, pe la Gărdani, Tămaia și Ardușat. La apus zona cuprinde așezările din regiunea de dealuri, de la Homorodul de Jos spre sud, pe la Gerăușa, până la Bapța. În total este vorba de vreo 46 de localități, cele mai multe aparținând din punct de vedere administrativ județului Maramureș, celelalte județului Satu Mare. Așadar, Codrul este o zonă de dealuri ce nu depășesc 600 de metri, delimitată de lunca Sălajului, lunca Someșului, iar în vest de Câmpia Sătmarului.

Populația, care numără aproximativ 40000 de locuitori, este alcătuită în majoritate de români, după cum indică chiar denumirile latine: *possessiones Valahales, villa ollachalis* etc. (Pop 1978: 12).

Primele atestări scrise ale localităților din zona Codrului apar în secolul al XIII-lea: Supur la 1215, Ardușat, Crucișor, Tămaia, toate la 1231, Săcășeni la 1240, Hodișa în 1271, Iegheriște în 1272, Homorodul de Jos, Homorodul de Sus și Medișa în 1273, apoi în secolul al XIV-lea: Arduzel, Hodod în 1334, Giurtelec în 1378, Bapța în 1383, Motiș și Șandra în 1387, Oarța de Jos, Orțița și Oarța de Sus (toate trei numite *Trywarcha*) (Pop 1978: 14), Băsești, Urmeniș Asuajul de Jos și Asuajul de Sus în 1391, Bicău în 1395, iar în secolele al

XV-lea și al XVI-lea mai sunt atestate încă 19 localități codrenești (Suciu 1967, I, II: s.v.): Ulmeni la 1405, Stremț la 1410, Băița de sub Codru, Chelița, Mânău, Cehal și Corund la 1423, Odești, Săliște, Săuca, Socond, Soconzel, Stâna, Tămășești, Tohat la 1424, Bârsău de Jos, Bârsău de Sus la 1470, Solduba la 1475, Ariniș la 1543 (Suciu 1967, I, II: s.v.). În secolul al XVII-lea mai sunt menționate alte trei localități (Pop 1978: 14).

Delimitarea geografică a zonei s-a făcut cu oarecare aproximație, pe baza culturii populare tradiționale – folclor, limbă, obiceiuri –, stabilindu-se că este o arie „de trecere” și, implicit, „de contact” între realități istorice, politice, economice și culturale diferite, și tocmai această situație vine să explice fizionomia sa proprie, personalitatea sa în ansamblul culturii populare românești, cu precădere a celei din Transilvania. Aceste fapte relevă orientarea zonei atât spre regiunile sudice ale Ardealului, cât și spre cele nordice, în special spre Oaș și Maramureș (Pop 1978: 10).

Au rămas vestite în portul popular „gubele”, purtate atât de bărbați, cât și de femei, „zgârzile” ce împodobeau gâtul femeilor, iar în probleme de limbă, se întâlnește și cu valoarea *să*, particularitate specifică subdialectului crișean („și **facem**” (= *să facem*) (Gerăușa); „...măicuța miresi / Tăt să roagă câtă soare / **Și nu păzasc-așe tare**” (= *să nu păzasc-așe tare*): Băița de sub Codru).

În cultura materială au rămas apreciate „șurile”, care, prin proporțiile lor, nu se întâlnesc în altă parte, dar și diferite alte obiecte, rezultate din prelucrarea lemnului: mobilier și alte lucruri necesare gospodăriei, precum: *lăzile de zestre și lăzile pentru grâne*, specifice satului Băița de sub Codru, *războaiile de țesut și furcile de lemn* de la Asuajul de Sus, *carele de lemn* de la Odești și Stremț. Locuitorii satului Băița de sub Codru au mai practicat *olăritul*, cu materialul aflat în dealul Pleșca, dinspre Asuajul de Sus. Satul Săliște s-a specializat în confecționarea *spetelor* de la războiul de țesut, Urmenișul s-a îndeletnicit cu producerea „gubelor” și a „șolurilor” de lână, ocupație care a ajuns până în zilele noastre, dar fără să se mai bucure de trecerea de altă dată. În sfârșit, satele situate la poalele dealurilor din extremitatea nord-estică a zonei – Sârbi, Ardușat, Fărcașa¹ – s-au specializat în împletituri din lemn, producând *coșuri* de cele mai variate forme și întrebuițări (Bănățeanu 1969, *ap.* Pop 1978: 15–17).

Caracterul relativ conservator al zonei Codrului – arăta folcloristul Dumitru Pop – se explică în parte și prin absența în cuprinsul ei a unui centru urban. Orașele din jur, de care a aparținut administrativ în anumite epoci, Cehu Silvaniei, Șomcuta, Ardud, erau până nu demult comune, lipsite de capacitatea unei influențe culturale. Nici orașele Zalău, Carei, Satu Mare, Baia Mare nu au influențat zona din acest punct de vedere (Pop 1978). Astăzi se ridică, din ce în ce mai mult, orașul Ulmeni, care, făcând parte chiar din aria respectivă, are șanse să devină centrul cultural al acesteia.

Particularitățile amintite ale zonei, se răsfrâng și în privința lăcașurilor de cult. Bisericele, prezente în fiecare localitate, au fost construite, majoritatea, după model maramureșean, din lemn. Unele au fost chiar strămutate în zonă, din Maramureș. Altele, puține

¹ Din perioada comunistă, în Fărcașa a apărut o fabrică de sticlă care confecționa produse de uz casnic (DE II: 293) și care s-a privatizat în 1989. În localitate mai funcționează la ora actuală Concernul Moeler (fără specificarea obiectului de activitate!), o societate româno-franceză RIDORAIL, specializată în prelucrarea lemnului, și alte întreprinderi mai mici (cf. www.farcașamaramures.ro).

la număr, au fost construite din piatră. E adevărat că în perioada modernă, mai ales după 1990, au fost edificate noi biserici, aproape în totalitate din cărămidă, situație care a dus, în multe localități, la existența a două sau chiar trei biserici, fiecare cu un hram.

În această situație s-a pus problema denumirii, în sensul delimitării certe a lor. Forma adoptată, uzuală, are în componență, alături de numele lăcașului, *biserică*, și un altul care se referă la:

- un adjectiv: *vechi / nou: Biserica Veche, Biserica Nouă* (Tohat);
- un toponim care arată locul unde este amplasată: *sat* (de obicei atunci când biserica se află în mijlocul satului): *Biserica din Sat* (Arduzel); *timiteu* (= cimitir): *Biserica din Timiteu*; *deal / vale: Biserica din Deal, Biserica din Vale*; *josani / susani: Biserica din Josani, Biserica din Susani*. Interesant e faptul că, uneori, între aceste două lexeme este inserat și hramul: *Biserica Sfântul Nicolae Josani, Biserica Sfântul Nicolae Susani* (Budești), *Biserica Sfântul Nicolae Josani, Biserica Cuvioasa Paraschiva Susani* (Sârbi), *Biserica Adormirea Maicii Domnului Josani, Biserica Adormirea Maicii Domnului Susani* (Călinești);
- materialul din care e construită: *lemn / piatră: Biserica de Lemn* (Ulmeni), *Biserica de piatră* (Băița de sub Codru);
- proprietarul terenului: *Biserica lui Mașteiu Dochii* (Ulmeni), fiindcă *Maștei* (= *Maștei*, ambele sunt variante de la *Matei*, nume biblic, cf. Iordan 1983: s.v.) a *Dochii* a fost persoana care a dăruit terenul pentru edificarea bisericii;
- persoana care a suportat cheltuielile de construcție: *Biserica lui Șoș* (Ulmeni).

Interesant este faptul că ridicarea unei biserici de către creștinii Greco-Catolici, Uniți cu Roma, reuși în drepturi după anul 1989, rămâne cunoscută după hramul pe care l-a primit: *Biserica Sfântul Anton de Padova*² (Ulmeni), *Biserica Padre Pio* (Săliște). Aceasta și datorită faptului că hramul nu se referă, acum, la sfinți din calendarul românesc, ci la alții din calendarul catolic.

Bisericile altor confesiuni neoprotestante, multe apărute după anul 1980 și chiar după 1990, sunt numite atât după etnie, cât și după cult: *Biserica Ungurească* (Ulmeni), *Biserica Baptistă maghiară* (Arduzel), cunoscută și cu denumirea de *Imahaz* („Casa de rugăciune”), *Biserica Reformată*, *Biserica Romano-Catolică* (Ulmeni), *Biserica Penticostală*, *Biserica Pocăiților* (Ulmeni, Mânău), *Biserica Martorilor* (Mânău). Uneori, bisericile neoprotestante au denumiri specifice: *Biserica Sion* (Mânău), *Biserica Philadelphia*, *Biserica Regatului* sau *Sala Regatului* (Mânău), nume întâlnite în întreaga țară.

Din cele prezentate, se desprinde ideea că zona respectivă nu are particularități proprii nici sub acest aspect, ea fiind o arie de tranziție între Transilvania, cu toate însușirile specifice, și „țările”, de o întindere mai mare sau mai mică, situate mai la nord: Țara Chioarului, Țara Lăpușului, Țara Oașului și Țara Maramureșului.

Analiza de față a căutat să aducă în centrul atenției situația numelor de biserici din arealul cunoscut sub denumirea de „Țara Codrului”.

Bibliografie

Bănățeanu, T. 1969. *Arta populară din nordul Transilvaniei*. Baia Mare: Casa creației populare a județului Maramureș.

² O biserică cu acest hram s-a construit și în Baia Mare.

- Costin, E. (Pr. Arh.). 1999. *Biserici de lemn din Maramureș*. Baia Mare: Editura Gutinul.
- DE = *Dicționar enciclopedic*, vol. I–VI. București: Editura Enciclopedică, 1993–2006
- Iordan, I. 1983. *Dicționar al numelor de familie românești*. București: Editura științifică și enciclopedică.
- Istoria României. Compendiu*, ediția a III-a, revăzută și adăugită. Sub redacția acad. Șt. Pascu. București: Editura didactică și pedagogică, 1974.
- Pascu, Șt. 1971. *Voievodatul Transilvaniei, I*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
- Pop, D. 1978. *Folclor din zona Codrului*. Baia Mare: Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă a județului Maramureș.
- Suciu, C. 1967. *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I A-N, vol. II, O-Z. București: Editura Academiei.
- www.conservarearhitectura.ro/docs/analiza-context.pdf (accesat în aprilie 2013).
- www.farcasa-maramures.ro (accesat în aprilie 2013).